

MAAILMAN

Historia



 SAGA
EGMONT



**MUINAISET
INTIAANIKULTTUURIT**

MAAILMAN

Historia

 SAGA
EGMONT



**MUINAISET
INTIAANIKULTTUURIT**

Maailman historia

Muinaiset intiaanikulttuurit

SAGA Egmont

Muinaiset intiaanikulttuurit

Copyright © 2020 Maailman Historia and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726383492

1. e-book edition, 2020

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com - a part of Egmont,
www.egmont.com

Valtakuntien tuho tuli euroopasta

Vaikka asteekit tunnettiin verenjanostaan, he ottivat vieraanvaraisesti vastaan kalpeat muukalaiset, jotka saapuivat Tenochtitlániin vuonna 1519. Kuningas Montezuma II jopa majoitti näiden johtajan, espanjalaisen Hernán Cortésin, palatsiinsa. Sitä hän sai katua. Pian Montezuma oli vankina asunnossaan ja katsoi avuttomana, miten konkistadorit tuhosivat hänen maansa. Kun häntä ei voitu enää käyttää sätkynukkena, espanjalaiset tappoivat hänet ja tuhosivat Tenochtitlánin. Asteekkivaltio oli murskattu. Kaksi muuta espanjalaisten Väli- ja Etelä-Amerikassa kohtaamaa suurta valtakuntaa, mayojen ja inkojen, kokivat saman kohtalon. Kullanhimoiset eurooppalaiset riehuivat ja veivät aarteet laivoilla Eurooppaan. Intiaanit kuolivat uusiin tauteihin tai joutuivat orjiksi. Satojen vuosien ajan vahvoja valtakuntia ja uljaita pyramideja luoneet sekä lapsiaan jumalille uhranneet kulttuurit tuhoutuivat muutamassa vuodessa.

1. Valtakuntien nousu

Mayat, inkat ja asteekit varastivat ideoita toisiltaan ja hakivat vaikutteita esivanhempiansa teknisistä saavutuksista luodessaan mahtavia valtakuntiaan. Ennen heitä olivat olmeekit ja tolteekit jo alkaneet rakentaa suuria kivimonumentteja. Sotimisessa ja kaupankäynnissä taitavat asteekit nousivat kaikkia edeltäjiään mahtavammiksi. Inkat onnistuivat erityisen hyvin organisoinnissa ja valtakunnan varojen jakamisessa, kun taas mayat kehittivät kulttuuriaan rauhallisesti vuosisatojen kuluessa ja keksivät monia urauurtavia ideoita jo paljon aiemmin kuin olmeekit.

Elokuun 13. päivänä vuonna 1521 asteekkikuningas Cuauhtémoc pakeni pääkaupunki Tenochtitlánista. Asteekkien suurin kaupunki oli joutunut antautumaan kuukausia kestäneen piirityksen ja yli 80 000:ta espanjalaista ja heidän intiaaniliittolaistaan vastaan käytyjen veristen taistelujen jälkeen. Kun Cuauhtémoc purjehti Texcocojoen yli, hänet havaitsi upseeri García Holguínsin komentama espanjalainen prikantiini. Holguíns johti asteekkijohtajan espanjalaisten ylipäällikön Hernán Cortésin luo, ja kun Cuauhtémoc seisoivat valloittajansa kanssa kasvotusten, hän asetti kätensä Cortésin tikarin päälle ja sanoi: "Olen tehnyt voitavani kaupunkini puolustamiseksi, ja nyt en voi tehdä enempää, koska olen

joutunut sinun vangiksesi ja olen sinun vallassasi. Ota tikari vyöltäsi ja tapa minut.”

Asteekki-imperiumin pääkaupunki oli ilmiliekeissä, ja Cortésin joukot tappoivat raivoisesti viimeisiä asteekkisotilaita.

Asteekkien tappio espanjalaisille ei merkinnyt ainoastaan vuosia kestäneen piirityksen loppua. Se oli kohtalon hetki myös yhdelle historian näyttävimmistä ja kehittyneimmistä ajanjaksoista Keski- ja Etelä-Amerikassa, jota yli 2 000 vuotta olivat hallinneet kolme suurta sivilisaatiota - mayat, asteekit ja inkat.

Kolme imperiumia kukoistivat eri aikakausina, ja niitä erottivat toisistaan Perun korkeat vuoret, Meksikon kuivat tasangot ja Guatemalan rehevät sademetsät. Niillä oli kuitenkin myös yhteisiä piirteitä. Imperiumit rakensivat mahtavia kaupunkeja, niihin kuului taitavia käsityöläisiä, ne onnistuivat keräämään suuria ja keskenään täysin erilaisia kansanryhmiä herruutensa alle, ja niissä uhrattiin tuhansittain ihmisiä uskonnollisissa rituaaleissa.

Espanjalaiset tuhosivat monia sivilisaatioiden suuruudesta kertovia fyysisiä todisteita. Jäljelle jäi kysymys, johon arkeologit, historioitsijat ja antropologit sittemmin ovat yrittäneet vastata: miksi juuri mayat, inkat ja asteekit kehittivät korkeakulttuureita, kun useimmat muut Etelä-Amerikan väestöryhmät olivat vielä metsästäjä-keräilijöitä?

TAITAVIA SOTILAITA JA KAUPPIAITA

Asteekit olivat hyvin sopeutumiskykyistä kansaa. He olivat alun perin paimentolaisia, jotka 1100-1200-luvulla vaelsivat Meksikon laaksoon. Siellä heitä piti orjinaan colhuacan-kansa, joka tuolloin hallitsi Texcocon aluetta.

Asteekit olivat kuitenkin kova pala purtavaksi, ja he vapautuivatkin pian orjuudesta - luultavasti äärimmäisen

sotaisan käytöksensä vuoksi. Sen jälkeen he asettuivat Chapultepecin alueelle. Siellä he rakensivat suolle kaupunkeja, jotka muodostivat perustan heidän myöhemmälle pääkaupungilleen, Tenochtitlánille.

Asteekeilla oli tarkka vainu sodassa ja politiikassa. Siksi he noin vuodesta 1428 alkaen levittyivät lähes koko Meksikoon - muun muassa texcoco- ja tlacopan-kansan kanssa solmittujen liittojen ansiosta.

Asteekit olivat myös eteviä kauppiaita, ja heidän vilkas kaupankäyntinsä toisten kansojen kanssa nosti imperiumin nopeasti kukoistukseen. Hyvä esimerkki on asteekkien verojärjestelmä: he vaativat valtaamiltaan kaupungeilta raaka-aineita. Sitten he valmistivat niistä uusia tavaroita ja myivät ne takaisin alamaisilleen. Espanjalaiset kertovat asteekkien elämästä Mendozan koodeksissa. Kirjassa kuvaillaan sekä luksustavaroita, kuten höyhenistä tehtyjä pääkoristeita ja ylellisiä vaatteita, että arkitavaroita, kuten ruokaa ja polttopuita.

VAKUUTUS NÄLÄNHÄTÄÄ VASTAAN

Asteekit eivät olleet ainoita veronkantajia. Myös inkahallitsijat vaativat alamaisiltaan eräänlaista veroa pakkotyön muodossa. Inkojen hallitusmuoto oli kuitenkin hienostuneempi kuin asteekkien, joiden täytyi turvautua raakaan väkivaltaan imperiumin koossapitämiseksi.

Inkahallitsijat jakoivat alamaistensa työstä syntyvän tuoton armeijan, valtion, pappien ja aateliston kesken ja huolehtivat siitä, että alamaisille lähetettiin riittävästi tarvikkeita. Kaikki olivat tyytyväisiä, eikä hallitsijoiden tarvinnut käyttää miekan voimaa silloinkaan, kun he halusivat sulauttaa valtakuntaansa uusia kaupunkivaltioita. Sen sijaan he tarjosivat rauhanomaisia houkutuskeinoja - muun muassa eräänlaista vakuutusta nälänhätää vastaan

niille kansanryhmille, jotka suostuivat liittymään valtakuntaan.

Inkavaltio oli ainutlaatuinen Keski- ja Etelä-Amerikan historiassa, vaikka sillä olikin useita yhteisiä piirteitä asteekkien ja mayojen kanssa. Siinä missä pohjoisen Keski-Amerikan mayat ja asteekit olivat kaupunkilaisia ja kauppiaita, joilla oli kauppatorit ja kupariin ja kaakaon perustuva rahajärjestelmä, inkojen Peru oli maanviljelyseutua, jossa oli vain yksi keskushallinto ja joka perustui rahan ja tavaranvaihdon sijasta työvoimaan. Inkat osasivat hyvin jäljitellä edeltäjiensä parhaita ideoita muun muassa yhteisön varojen jakamisessa.

Kun espanjalaisvalloittaja Cieza de León vieraili inkojen pääkaupungissa Cuscossa Kaakkois-Perussa, olosuhteet tekivät häneen suuren vaikutuksen ja hän kirjoitti muistikirjaansa, että ”varastot olivat täynnä muonaa ja tarvikkeita. Ja kun ei ollut sota, se kaikki jaettiin köyhille, leskille, vanhuksille ja invalideille.”

HAUTARYÖSTÖISTÄ SAATIIN KULTAA

Asteekit ja mayat saivat innoitusta myös esivanhemmiltaan. He tutkivat tarkoin menneiden aikojen rakennuksia, kiviveistoksia ja tekniikoita osatakseen pystyttää omat pyramidinsa ja palatsinsa ja myös kunnioittaakseen näin edeltäjiensä työtä.

Asteekit ja mayat tekivät usein pyhiinvaellusmatkoja entisaikojen ylväisiin kaupunkeihin. Asteekkien innoituksen lähteitä olivat Teotihuacán ja Tula, ja mayojen Tikal, Uxmal ja Chichén Itzá. Mayat katsoivat olmeekkien suuntaan, kun taas asteekkien esikuvana olivat tolteekit, jotka hallitsivat Tulan kaupunkivaltiota vuosina 800–1000. Tula oli maahan kaivettuine vesijohtoineen, vesisäiliöineen ja rapattuine taloineen tärkeä malli asteekkien Tenochtitlánille.

Vaikka sekä asteekit että mayat kunnioittivat omia esivanhempiaan, he murtautuivat surutta muiden kansojen hautakammioihin ja varastivat kultaisia hautanaamioita ja muita pyhiä esineitä esimerkiksi Teotihuacánista ja Tulasta. He eivät myöskään pelänneet jumalten vihaa käyttäessään varastettua saalista uhrirituaaleissaan temppelipyramidien huipulla, mistä nykyarkeologit ovat löytäneet paljon vieraisiin kulttuureihin kuuluvaa esineistöä.

MAYAT EIVÄT KIIREHTINEET

Toisin kuin asteekkien ja inkojen valtakunnat mayojen imperiumi kehittyi hitaasti vuosisatojen kuluessa yksinkertaisesta viljely- ja keräily-yhteisöstä kaupunkikulttuuriksi. Tutkijat olettivat pitkään, että mayat olivat perineet kirjoitetun kielensä ja lukujärjestelmänsä olmeekeilta. Uudet kaivaukset kuitenkin ajoittavat mayojen keksinnöt olmeekeja vanhemmiksi. Silti on selvää, että olmeekeilla oli suuri vaikutus mayoihin. Olmeekit ovat yksi vanhimmista Keski-Amerikan kulttuureista. Mayat alkoivat käydä kauppaa heidän kanssaan vuoden 1000 eaa. tienoilla.

Sekä olmeekit että mayat palvoivat jaguaarijumalaa, söivät maissia ja viljelivät kaakaopuuta. Myös mayojen kieleen jäi olmeekeilta selkeät vaikutteet: esimerkiksi sana ”kakaw”, josta sittemmin tuli kaakao.

Olmeekkien kulttuuri saavutti huippupisteensä mayojen alueen luoteispuolella vuosina 1000–400 eaa. Samoihin aikoihin mayakaupunkeihin ilmestyivät ensimmäiset kanavat ja kastelujärjestelmät sekä suuret aukiot, jotka mayat koristelivat rappauksin ja veistöksin.

Seuraavat vuosisadat olivat mayojen suuruuden aikaa. He pystyttivät näyttäviä temppeleitä ja palatseja Guatemalan viidakoon ja Itä-Meksikoon, ja heidän keksintönsä ja arkkitehtuurinsa jättivät Keski-Amerikan

historiaan merkittävät jäljet, jotka olivat nähtävissä vielä espanjalaisten tuhotöiden jälkeenkin.

Skotlantilainen toimittaja ja tutkija Lewis Spence oli vain yksi monista, joihin mayojen vanha kulttuuri teki suuren vaikutuksen, kun mayojen kaupungit 1800-luvun puolivälissä löydettiin uudelleen. Vuonna 1913 hän kirjoitti teoksessaan "The Myths of Mexico and Peru":

"Heidän arkkitehtuurinsa, taiteensa, grafiikkansa, lakinsa ja uskontonsa tekevät heistä tasavertaisia antiikin ajan aasialaisten kansojen kanssa. Kun heidät löydettiin, he olivat kehittäneet aakkosia muistuttavat kirjoitusmerkit, ainutlaatuisen matemaattisen järjestelmän sekä arkkitehtuurin tuntemuksen, joka tietyissä suhteissa ylitti sen, mitä vanha maailma pystyi tarjoamaan. Lisäksi heidän lakikokoelmansa olivat järkeviä ja oikeudenmukaisia."

2. Tiedon vartijat

Oppineet mayapapit kurottivat kohti taivasta ja tutkivat kaikkeuden arvoituksia. Temppeleissään ja tähtitorneissaan he laskivat erilaisia ilmiöitä auringon radasta taivaankannen halki kalenterivuoden jakaantumiseen ja maailmanloppuun. Mayat olivat paitsi urheita sotureita myös kehittynyt kulttuurikansa, joka edistyneen lukujärjestelmän ja kirjakielen ansiosta loi hämmästyttävää tarkkoja tähtitieteellisiä ja matemaattisia laskelmia. Mayoijen ikivanhan tietämyksen koodi saatiin ratkaistua vasta melko äskettäin.

Pimeyden laskeutuessa Chichén Itzán, nykyisen Meksikon kaakkoisosassa sijainneen mayakaupungin, ylle kaupungin papit olivat koolla El Caracolin tornissa eli Etanassa. He tähysivät tornin ikkunoista öiselle taivaalle. Innokkaasti he tutkiskelivat tähtien asemia ja planeettojen vaellusta avaralla taivaankannella. Ilmeet olivat vakavia, ja oppineiden mayapappien mukaan mikään heidän näkemänsä ei ollut sattumanvaraista. Jokainen taivaankappale tuli tulkita jumalien merkiksi ja se saattoi enteillä niin hyvää satoa kuin onnettomia aikoja ja maanjäristyksiäkin.

Kaksituhatta vuotta nykyisen Guatemalan, Belizen ja Etelä-Meksikon aluetta hallinneen mayakulttuurin intiaanit olivat innokkaita tähtitieteilijöitä. Aurinko, kuu ja tähdet